

СУД І СУДОЧИНСТВО В РОСІЇ ПІСЛЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 РОКУ

Проаналізовано основні етапи розвитку судової системи в Росії, її найважливіші характеристики. З'ясовано основні засади та положення судової реформи 1864 р., здійснено порівняльний аналіз дореформенної та післяреформенної судової системи. Розглянуто основні проблеми організації та діяльності судової системи у дореформенний період. Основну увагу приділено висвітленню важливих показників змін у діяльності судів та судочинстві у пореформенний період. Виявлено зміни в судовій системі росії у пореформенний період. Виявлено і позитивні аспекти, і недоліки в діяльності судових органів та судочинстві у пореформенний період. Зроблено спробу дати об'єктивну оцінку результатів судової реформи 1864 р. в Росії. Висвітлено історіографію проблеми судової реформи 1864 р. Зважено на нові методологічні підходи до вивчення судової реформи та її соціальний зміст.

Ключові слова: Російська імперія, судова реформа, суд, судочинство.

Постановка проблеми. Аналіз історичного досвіду здійснення судової реформи 1864 року в Росії, яка відбувалася в нових історичних умовах, що вимагало якісно нового правового їх регулювання, нині становить неабиякий науковий інтерес. Цей досвід актуалізується тим, що на сучасному етапі перед Україною постали подібні завдання, зокрема гуманізація правових систем, водночас зміцнення порядку й законності. Відтак доцільними є виявлення та врахування і позитивних тенденцій у цьому досвіді, і проблем.

Стан дослідження. Підготовку, проведення та зміст судової реформи 1864 р. розглядали науковці та юристи кінця XIX – початку XX століття: В. Латкін, І. Гессен, Г. Джаншиєв, А. Коні, С. Зарудний. Ці вчені зробили чималий внесок у дослідження означеної проблеми. Проте в працях немає ґрунтового аналізу позитивних і негативних характеристик судової реформи.

Радянські вчені Б. Віленський, В. Шувалов та ін., досліджуючи судову реформу, давали їй оцінку з точки зору революційної доцільності та класової боротьби.

Ґрунтовно це питання не досліджувалося у вітчизняній юридичній науці.

На цьому тлі вирізняється праця американського історика Ричарда С. Уортмана, в якій запропоновано нові методологічні підходи до вивчення судової реформи, здійснено спробу розкрити її соціальний зміст.

Метою статті є оцінка судової реформи 1864 р. в Росії; порівняльний аналіз дореформеного та післяреформеного суду та судочинства; окреслення змін, що відбулися в судовій системі у пореформенний період.

Виклад основних положень. Судова система в Росії пройшла кілька етапів розвитку. В період утворення Московської держави (друга половина XV – перша третина XVI ст.) московським князем Іваном III (1462–1505 рр.) був виданий 1497 р. Судебник, який започаткував створення єдиної судової системи, особливістю якої була невіддільність від адміністрації. Судді призначалися царем, а їх посади передавалися у спадщину [1, с. 54–55]. В першій половині XVI ст. посилюється апарат примусу. На місцях судова влада належала намісникам і волостелям та не була відокремлена від адміністративної влади [2, с. 50].

У період правління Івана IV (1533–1584 рр.) влада московського государя набула необмеженого, самодержавного характеру. Відтепер государ міг самовласно розпоряджатися життям і майном усіх підданих, будь-які закони замінювалися свавіллям государя [3, с. 159–162].

У XVII столітті значно розширилася сфера діяльності суду, який перетворився в найголовнішу ланку державної каральної системи. 57 статей Соборного Уложення 1649 р. передбачало смертну кару. Більш як 90 статей Уложення містять санкції покарання винуватців, частіше застосовується тюремне ув'язнення. Якщо в Судебнику 1550 р. цей вид покарання лише згадується, то в Соборному Уложенні вже 50 статей передбачає тюремне ув'язнення як санкцію [4, с. 83–257].

У період утвердження абсолютизму в Росії за часів Петра I (1689–1725 рр.) старі судові порядки вже не відповідали завданням абсолютної монархії. Посилюється каральний апарат, усю діяльність якого пронизує поліційна регламентація і бюрократизація. Особлива увага надавалася політичним справам, які загрожували існуючому державному устрою. Військовий Статут 1716 р. свідчив про повне витіснення змагального процесу інквізиційним, коли ініціатором порушення кримінальної справи ставала держава [5]. Розслідування і судовий розгляд справи знаходився в руках одного органу – суду. Особа була повністю підкорена інтересам держави і перед її обличчям

беззахисною, про що свідчить справа сина Петра I – Олексія [6, с. 471–506]. Процес мав письмовий характер і здійснювався у суворій канцелярській таємниці. Судді користувалися концепцією формальних доказів, згідно з якою різні докази мали різну силу. Основним доказом визнавалося особисте зізнання, для отримання якого застосовували тортури. Змінилась і система покарань, вони стали жорстокішими і різноманітнішими. Якщо в Соборному Уложенні 1649 р. смертна кара передбачалася в 35 випадках, то у Військовому Статуті 1716 р. – вже у 122. Петру I так і не вдалася спроба відокремити суд від адміністрації [7, с. 50; 2, с. 63].

Певні зміни в судочинстві відбулися в період правління Катерини II (1762–1794 рр.). Вона намагалася ліквідувати недоліки в судовій системі, які були характерні для її попередників: невідокремленість суду від адміністрації, велика кількість інстанцій, змішування цивільних і кримінальних справ, заплутаність судочинства. 1775 р. під час реформи місцевих установ був реформований і суд. Основна ідея реформи – послідовна реалізація принципу «поділу властей». Утім, проголошення відокремленості суду від адміністрації і поліції залишалося формальністю [2, с. 64].

Наприкінці XVIII ст. судовий процес – і кримінальний, і цивільний суттєвих змін не зазнав. Для нього характерні були формалізм, суворота канцелярська таємниця. Процес залишався інквізиційним. Продовжувала діяти середньовічна теорія формальних доказів і суворо дотримувався принцип права-привілеї. Широко застосовувався інститут залишення під підозрою, коли суд не мав підстави для засудження підсудного [2, с. 68].

Олександр I (1801–1825 рр.) 1802 р. остаточно ліквідував тортури, у всіх судах увів представників станів. Завдяки цьому роль суспільства у здійсненні правосуддя збільшилася. 1802 р. було створено Міністерство юстиції, яке відало управлінням усім судовим відомством і прокуратурою, міністр юстиції виконував обов'язки генерал-прокурора. Важливі зміни щодо суду над селянами відбулися в період Миколи I (1825–1855 рр.). Був урегульований порядок покарань селян різних категорій їх володарями – поміщиками, казною і двірцевою адміністрацією [7, с. 52–53].

Попри це, держава намагалася підтримувати жорстокість покарань. М. Дмитрієв, поет і чиновник, добре обізнаний із діяльністю суду (1833–1847 – обер-прокурор Сената), у своїх спогадах зазначав: «Скільки б не було видано законів проти тортур, вони існують! З одно-

го боку, такі слідчі, що не вміють без них обходитися, з іншою – такий і російський обиватель... розуміє і поважає тільки силу!...» [7, с. 66]. Особливо часто це застосовувалося в армії («провести крізь стрій»), незважаючи на те, що в Росії офіційно більше ста років смертна кара практично не застосовувалася. Коли Миколі I принесли рапорт про смертний вирок, він написав на документі таку резолюцію: «Винних прогнати крізь стрій 1000 чоловік 12 раз (12000 ударів шпіцрутенами). Слава Богу, смертної кари у нас не було, і не мені її вводити» [8, с. 271].

Значна частина населення дореформенної Росії була позбавлена можливості захищати свою честь, гідність, мати фізичну недоторканість, право на приватне життя [13, с. 90]. Коли московський генерал-губернатор князь Д. Голіцин запропонував імператору Миколі I легалізувати інститут адвокатів, то отримав відповідь: «Ти, я бачу, довго жив у Франції, і, здається, ще під час революції, а тому не дивно, що ти засвоїв їхні порядки. А хто згубив Францію, як не адвокати, згадай добре. Хто були Мірабо, Марат, Робесп'єр та інші. Ні, князь, поки я буду царювати – Росії не потрібні адвокати, без них проживемо» [10].

Утім, до середини XIX ст. визначилася кагорта найосвіченіших представників інтелігенції та чиновництва, які вважали вкрай необхідними зміни в судової та судочинстві. Відомий суддя А. Коні вважав, що: «Судова реформа, покликана була завдати удару гіршому з видів свавілля, свавілля судового, що прикривається маскою формальної справедливості» [11, с. 26]. Як стверджує американський дослідник Ричард С. Уортман, визначальним фактором, який сприяв реформі, була поява в адміністрації людей, які були здатні підготувати і провести реформу чиновників-юристів, які визначили характер реформи [12, с. 10].

У листопаді 1864 р. Олександром II (1855–1881 рр.) були затверджені Судові статути, на підставі яких розпочалася судова реформа [13; 14, с. 222].

Згідно з судовою реформою були створені нові судові установи: коронний і мировий суди. Коронний суд мав дві інстанції: окружний суд (у межах губернії, що становила округ) та судову палату, яка об'єднувала кілька судових округів. Окружний суд був колегіальним та мав у своєму складі, окрім професійних суддів, 12 присяжних засідателів, вибраних із представників різних станів. Присяжні засідателі під час розгляду кримінальних справ повинні були дати відповідь

на питання, винен чи невинен підсудний. Суддя і члени суду відповідно до закону визначали міру покарання. Рішення з участю присяжних вважалися остаточними і могли бути оскаржені тільки в касаційному порядку. За відсутності присяжних рішення могли бути оскаржені в судовій палаті. Як суд першої інстанції судова палата розбирала справи про державні і посадові злочини, які розглядалися за участю станових представників. Сенат ставав касаційною інстанцією. Для розгляду дрібних кримінальних справ і дрібних позовів не більше 500 рублів були створені мирові суди зі спрощеним судочинством. Мирові судді обиралися волосними земськими зборами (в Москві, Петербурзі, Одесі – міськими думами) строком на три роки. Апеляційною інстанцією для мирових судів був з'їзд суддів, який мав право повторно розглянути справу з винесенням рішення. Був створений інститут адвокатури, адвокати об'єднувалися в корпорацію присяжних повірених. Судді і слідчі стали незмінними, і від всіх них, окрім мирових суддів, вимагалась спеціальна юридична освіта. Суд остаточно відокремився від адміністрації, слідство – від суду і поліції. Преставником урядової влади в суді стала прокуратура, яка підпорядковувалася міністру юстиції.

Процес у всіх справах став змагальним, місце канцелярської таємниці посіла гласність, заочний розгляд справ був замінений публічним розглядом за участю сторін та їх адвокатів. Утверджувався принцип здійснення правосуддя тільки судом, відмінялася система формальних доказів, скасовувався інститут залишення під підозрою. Вперше в історії російського права введений цивільний процесуальний кодекс, який вводив принцип диспозитивності. Всі піддані імперії зрівнялися перед судом. Р. Уортман зазначив, що реформа 1864 р. створювала найпрогресивнішу для того часу судову систему і необхідні умови для впровадження законності в систему управління Російської імперії [12, с. 464].

Зміни, що відбулися в діяльності судів та судочинстві після судової реформи 1864 р., можна визначити за деякими важливими показниками. Одним із таких критеріїв діяльності судів є розкриття кримінальних злочинів. У післяреформенний період злочинність у Росії неухильно зростала. І 1913 р. її рівень був утричі вищий, ніж у 1850-х рр. [7, с. 57]. Причини цього полягали в отриманні населенням громадянських прав, утвердженні ідей законності, можливості знайти судовий захист, процесі руйнації селянської общини та міських корпорацій, послабленні суспільного контролю за поведінкою людини, зміні

ціннісних орієнтацій значної частини населення. Водночас судова реформа сприяла збільшенню кількості розкритих злочинів. 1803–1808 рр. на 100 обвинувачених припадало 44 засуджених, 1860-их рр. – 40, 1900-их рр. – 60. У 1870-і рр. було припинено (через відсутність доказів) 60% всіх відкритих справ, у 1880-і рр. – 49%, у 1890-і рр. – 57%, 1911–1913 рр. – 51% [7, с. 58].

Відтак слідство стало працювати ефективніше. Про це свідчать дані щодо термінів розкриття слідством кримінальних злочинів. У 1840–1850-і рр. розслідування однієї справи продовжувалося у середньому 9–11 місяців, при цьому 72% всіх слідств завершувалося упродовж одного року, 26% – упродовж одного–чотирьох років, 2% – більше як чотири роки [7, с. 58].

Найважливішою проблемою в судочинстві у дореформенний період була повільність у вирішенні справ. У 1830-і рр. вирішення справи (від першої інстанції до третьої) охоплювало у середньому два роки. Часто для вирішення справи потрібні були додаткові докази. Розпочиналося листування, яке інколи продовжувалося (великі відстані) до 20 років. Унаслідок цього у 1864 р. у всіх судах накопичилося 167 тисяч невіршених справ, а середній термін перебування справи в архіві становив більше чотирьох років. Якщо у 1830-і рр. До невіршених справ потрапляло 9% усіх справ, то наприкінці 1850-х рр. – 22% [7, с. 60]. Така ситуація була наслідком багатьох факторів. Найвразливішою ланкою була діяльність поліції, яка затримувала злочинця і проводила слідство. Тут осідало 56% усіх справ. Саме в поліції затримувалося дві третини усіх судових справ [15, с. 527]. Поліція здійснювала судову функцію у дрібних кримінальних і цивільних справах, а також вирішувала так звані неспірні справи, які не вимагали додаткового розслідування [16, с. 3–44].

Вузькою ланкою в судовій системі були суди першої інстанції, в яких осідало 26% усіх справ. Це було наслідком інстанційного судочинства: через суди першої інстанції проходило 94% усіх кримінальних та цивільних справ. Хоча ці суди були ключовим органом в судовій системі, але вони були укомплектовані малокваліфікованими та низькооплачуваними спеціалістами [7, с. 61].

Це породжувало тяганину у вирішенні судових справ. Хоча Міністерство юстиції і вдавалося до різних засобів пришвидшення процесу судочинства, але причина полягала в судовій системі, побудованій на інстанційному і становому принципах, постійному контролі вищих судових інстанцій над нижчими. Навіть імператор не уникнув

судової тяганини. У 1830-і рр. імператор Микола I щорічно вносив до Сенату 172 справи і тільки 61% з них вирішувався у рік внесення, у 1840-і рр. – 151 справу і тільки 70% справ вирішувалося у рік внесення. Його указ 1828 р. Міністерству юстиції про те, щоб справи підозрюваних вирішувалися упродовж року, так і не був виконаний [17, с. 303–304]. Судова реформа 1864 р. скасувала інстанційний порядок судочинства, що значно пришвидшило розгляд судових справ.

Важливим показником ефективності та законності діяльності судової системи є справедливість судових вироків, яку можна визначити і за кількістю касаційних та апеляційних оскаржень, і кількістю відхилених оскаржень. У дореформенний період кількість оскаржених вироків становила 2,1–7% усіх судових вироків у кримінальних справах і 10,6–15,9% усіх вироків у цивільних справах. У 1880-і рр. кількість апеляцій на вирoki усіх видів судів у кримінальних справах зросла в чотири–шість разів, а у цивільних справах становила 19% (за показниками мирових судів) [7, с. 62–63]. І до судової реформи, і після неї суди нечасто відміняли вирoki судів нижчої інстанції. Це свідчить про те, що вирoki, як правило, відповідали закону.

Зростання кількості апеляцій на судові вирoki у післяреформенний період можна пояснити тим, що в цей період кількість підсудних загальних судів збільшилася за рахунок селян: 1874 р. на їх долю припадало 62% усіх підсудних, 1913 р. – 80%. Селяни не знали законів, звикли до суду за звичаєвим правом, що і породжувало їхнє невдоволення вирокami та сприяло зростанню кількості апеляцій на судові вирoki [7, с. 64].

Невідповідність правової свідомості селян і законодавства виявилася у тому, що суди присяжних, де більшість місць належала селянам, ухвалювали м'якші вирoki, ніж коронні суди без присяжних. 1873–1883 рр. суди присяжних виправдали 38%, а коронні суди – 23%, 1883 р. доля виправданих судом присяжних досягла 43%. З огляду на ці обставини уряд 1884 р. затвердив нові правила для складання списків присяжних. Було збільшено кількість освічених громадян з інших верств, які враховували необхідність дотримання закону під час ухвалення вирoku. Внаслідок цього кількість виправданих присяжними зменшилась з 43% у 1883 р. до 36% у 1887–1891 рр. [7, с. 69].

Характеризуючи дореформенну судову систему, сучасники часто звертали увагу на численні випадки хабарництва і корумпованості. Відомий правознавець М. Давидов зазначав: «Дореформенні суди наші, що створені на основі становості, канцелярської таємниці;

найсуворішого формалізму, великої кількості інстанцій... уявляли собою установи дійсно жакливі... Підкуп та хабарництво судових органів були загальновідомі. Суддівської самостійності не існувало...» [18, с. 174]. Державний діяч С. Вітте в своїх мемуарах, порівнюючи старі і нові суди, стверджував, що дореформенний суд залежав від адміністрації: «Якщо справа була передана в старий суд, то ми добре знали, що старий суд вирішить справу так, як йому накажуть» [19, с. 109].

Проте дані свідчать, що важко стверджувати про всезагальну корумпованість судової системи у дореформенний період, оскільки особливих привілеїв у багатих і знатних перед судом не було. Якщо врахувати два показники – кількість засуджених і звільнених від покарання, то найменше покарань зазнавало духовенство, відтак купецтво, міщанство, почесні громадяни і дворянство. Отже, багаті і знатні не мали особливих привілеїв. Мабуть, вирішальним було не соціальне становище людини, а освіченість, що дозволяло їй давати свідчення на свою користь. Тому перевагу тут мали почесні громадяни, духовенство і дворянство. В гіршому становищі знаходилися міщани, селяни. Іншим важливим фактором, що впливав на покарання різних соціальних груп, був тип злочину. Привілейовані особи здійснювали порівняно більше тяжких із точки зору закону злочинів, а непривілейовані – більше дрібних. Відповідно перші каралися суворіше за інших [7, с. 59].

Після судової реформи скарги на корупцію суддів майже припинилися, але зросла кількість виступів суспільства проти втручання адміністрації в дії суду. Це було пов'язано з тим, що на початку 1870-х рр. усі види державних злочинів були вилучені із компетенції суду присяжних і розглядалися спеціальними судами – Особливом присутствієм Сенату. Проте державні становили менш як 0,1% усіх злочинів. Більшість із них розглядалися у загальних судах. А коли обвинувачені опинялися перед судом присяжних, то адміністрація була безсила вплинути на рішення суду [7, с. 60].

Судова реформа сприяла також посиленню незалежності судової влади від адміністрації та захисту населення від бюрократії. Хоча Судові статuti не створювали справжній адміністративний суд, а лише його «зародок». Але й це було кроком уперед. Устав цивільного судочинства поставив казну в однакове становище з приватними особами під час захисту своїх прав. Суперечки, пов'язані із власністю, фінансами, договорами, віднині розглядалися в загальних судах на

підставі змагального процесу. Позови про винагороду за збитки, здійснені діями посадових осіб, розглядалися в спеціальних присутств'ях судів, які склалися із представників казенних установ, губернського правління і начальника відповідача. На дію чиновника, який завдав шкоди приватній особі, постраждалий міг звернутися з позовом до прокуратури. Під наглядом прокурора позов надходив до вищої над відповідачем інстанції, яка здійснювала слідство і була зобов'язана повідомити про них позивача. Скарги на будь-які незаконні, на думку приватної особи, дії чиновників подавалися в уїздні та губернські присутств'я, які включали представників коронної адміністрації, дворянського товариства, прокуратури і громадськості. Преса і громадськість стежили за розвитком суперечки. Вищою інстанцією для розгляду судово-адміністративних суперечок був Сенат. 1860–1880 рр. Сенат настільки активно боровся зі службовими порушеннями, що його діяльність права преса назвала «антиурядовою». Завдяки цьому можливості судового переслідування бюрократії стали в принципі такими ж, як і у західноєвропейських країнах [7, с. 169].

Висновки. Отже, найважливішою проблемою в судочинстві Росії у дореформенний період була повільність у вирішенні справ. Особливо неефективно діяло слідство. Судова реформа 1864 р. позитивно вплинула на суд і судочинство. У пореформенний період слідство діяло ефективніше, суд працював швидко, здебільшого на підставі закону. Зменшилась корупція в судах. Водночас вироки судів обумовлювали значну кількість апеляцій і протестів. Коронна адміністрація втручалася в судовий процес, коли справа мала політичний зміст.

Незначний відсоток засуджених доводить, що судді намагалися об'єктивно вирішити справу. Суди отримали право вирішувати цивільні справи за власним розсудом, що зупиняло втручання адміністрації у суперечки між приватними особами. Судова реформа 1864 р. у Росії створювала умови для зміцнення правосуддя.

1. Российское законодательство X–XX веков: в 9-ти т. / отв. ред. А. Горский. – М.: Юридическая литература, 1985. – Т. 2. – 516 с.

2. Смыкалин А. С. Судебная система Российского государства от Ивана Грозного до Екатерины II (XV–XVIII вв.) / А. С. Смыкалин // Вопросы истории. – 2004. – № 8. – С. 49–68.

3. Жидков В. С. Десять веков российской ментальности: картина мира и власть / В. С. Жидков, К. Б. Соколов. – СПб.: Алетейя, 2001. – 633 с.

4. Российское законодательство X–XX веков: в 9-ти т. / отв. ред. А. Г. Маньков. – М.: Юридическая литература, 1985. – Т. 3. – 512 с.
5. Памятники русского права: в 9 вып. / под ред. К. Софроненко. – М.: Госуд. изд-во юрид. литературы, 1961. – Вып. 8.
6. Павленко Н. Петр Великий / Н. Павленко. – М.: Мысль, 1998. – 736 с.
7. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): в 2-х т. / Б. Н. Миронов. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2000. – Т. 2. – 566 с.
8. Толмачев Е. И. Александр II и его время: в 2-х т. / Е. И. Толмачев. – М.: Изд-во Терра-Книжный клуб, 1998. – Т. 1. – 431 с.
9. Попова А. Д. Судебная реформа 1864 года и развитие гражданского общества во второй половине XIX века / А. Д. Попова // *Общественные науки и современность*. – 2002. – № 3. – С. 89–100.
10. Сухонос В. В. Прокуратура у державному механізмі Російської імперії після судової реформи 1864 р. / В. В. Сухонос [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.uabs.edu.u>.
11. Кони А. Ф. Отцы и дети судебной реформы / А. Ф. Кони. – М.: Изд-во И.Д. Сытина, 1914. – 296 с.
12. Уортман Р. С. Властители и судьи: Развитие правового сознания в имперской России / Р. С. Уортман. – М.: Новое лит. обозрение, 2004. – 520 с.
13. Российское законодательство X–XX веков: в 9-ти т. / отв. ред. Б. В. Виленский. – М.: Юридическая литература, 1991. – Т. 8. – 496 с.
14. Кульчицкий В. С. Історія держави і права України / В. С. Кульчицкий, Б. Й. Тищик. – К.: Ін Юре, 2007. – 622 с.
15. Колмаков Н. М. Старый суд: Очерки и воспоминания / Н. М. Колмаков // *Русская старина*. – 1886. – № 12.
16. Борисов А. В. Полиция и милиция России: Страницы истории / А. В. Борисов, А. Н. Дугин, А. Я. Малыгин. – М.: Наука, 1995. – 318 с.
17. Дмитриев М. А. Главы из воспоминаний моей жизни / М. А. Дмитриев; подготовка текста и комментарии К. Боленко и др. – М.: Новое обозрение, 1998. – 749 с.
18. Три века: Россия от смуты до нашего времени: в 6-ти т. / ред. В. В. Каллаш. – М.: Изд-во Юнвес, 2006. – Т. 6. – 352 с.
19. Витте С. Ю. Воспоминания: в 3-х т. / С. Ю. Витте. – М.: Скиф Алекс, 1994. – Т. 1. – 525 с.

Липитчук О. В., Лешкович Н. О. Суд и судопроизводство в России после судебной реформы 1864 года.

Подано анализ основных этапов развития судебной системы в России и ее главные характеристики. Исследуются основные принципы и положения судебной реформы 1864 г., анализируется дореформенное и послереформенное судопроизводство. Рассмотрены основные проблемы организации и деятельности судебной системы у дореформенный период. Главное внимание уделяется

ется освещению главным показателям изменений в деятельности судов и судопроизводства у пореформенный период. Выявлено как позитивные аспекты, так и недоработки в деятельности судебных органов и судопроизводства в пореформенный период. Сделана попытка дать объективную оценку результатам судебной реформы 1864 г. в России. Предоставлено историографию проблемы судебной реформы 1864 г. Обращено внимание на новые методологические подходы к изучению судебной реформы и ее социальную суть.

Ключевые слова: Российская империя, судебная реформа, суд, судопроизводство.

Lypytchuk O. V. Leshkovych N. O. Court and sudoprovozvodstvo in Russia after the 1864 reform sudovoy year.

The analysis of the main stages of the judicial system in Russia and its most important characteristics was made. The main problems of organization and operation of the judicial system in pre-reform period were examined. It was proved that the court has been the most important element of the state penalty system in Russia for several centuries. Competitive process was supplanted by inquisitorial, investigation and trial were in the hands of one authority – the court, the person was conquered by the interests of the state and defenseless against it, the judge used the concept of formal proof, the system of penalties became stiffer, court clerical secret was kept.

All attempts of the monarchs in the second half of 19th century to eliminate shortcomings in the judiciary system remained a formality. Much of the population of pre-reform Russia was unable to defend its honor, dignity, to have physical integrity or the right to privacy.

It was pointed out that the determining factor that contributed to the reform was the emergence in the administration of people who were able to prepare and carry out the reform of legal officials. This has largely secured nature of the reform.

The basic principles and provisions of the judicial reform in 1864 were ascertained. Attention was paid to the most important components of the reform, namely the creation of new judicial institutions of the legal profession, the introduction of a jury, judges and investigators immutability, final separation of court from administration and investigation - from court and police, adversarial trial, transparency, justice principle only by the courts, the abolition of formal evidence, applying the principle of dispositiveness.

Comparative analysis of pre-reform and post-reform judiciary was done. The changes in the judicial system in Russia of pre-reform period were detected. Main focus is on highlighting the important indicators of changes in the activities of the courts and judiciary in post-reform period. It is noted that as a result of the judicial reform investigation and courts began to work more efficiently, sentences, as a rule, were fair and corresponded to the law, corruption in the courts was significantly reduced.

Стаття надійшла 22 жовтня 2013 р.